

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Архитектонски факултет

НАСТАВНО И НАУЧНО – УМЕТНИЧКОМ ВЕЋУ

Предмет: Реферат о урађеној докторској дисертацији кандидаткиње Марије Д. Цветковић, маг.инж.арх.

Одлуком Наставног и научно - уметничког већа Архитектонског факултета Универзитета у Београду бр. 01-522/2.8.3. од 26.05.2020. године, именовани су чланови Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Марије Д. Цветковић под насловом:

МОДЕЛ ЗА ЕВАЛУАЦИЈУ УТИЦАЈА ТРЖНИХ ЦЕНТРА НА УРБАНО ОКРУЖЕЊЕ

После прегледа достављене Дисертације и других пратећих материјала и разговора са кандидаткињом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1 Хронологија одобравања и израде дисертације

Кандидаткиња Марија Д. Цветковић, маг.инж.арх. је школске 2012/2013. године уписала студијски програм Докторских студија Архитектура и урбанизам (усмерена настава и ужа научна област истраживања: архитектура).

На основу члана 98. Статута Архитектонског факултета (“Сл. билтен АФ“, бр. 116/17 – пречишћен текст), а у вези са чланом 28. и чланом 29. Правилника о докторским студијама („Сл. билтен АФ“, бр. 102/14) Веће докторских студија је, на седници одржаној дана 10. септембра 2018. године, донело одлуку број 01-1984/2-10.4 којом је образована Комисија за оцену научне заснованости теме докторске дисертације под насловом „Модел за евалуацију утицаја тржних центара на урбано окружење“, кандидаткиње Марије Д. Цветковић, маг.инж.арх, у следећем саставу:

- проф. др Владан Ђокић, ментор
редовни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет
- проф. др Јелена Живковић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет
- проф. др Александра Ђукић, члан Комисије
ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет
- проф. др Мина Петровић, члан Комисије
редовни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

На основу члана 108. Статута Универзитета у Београду - Архитектонског факултета („Сл. билтен Факултета”, бр. 119/18), члана 32. и 33. Правилника о докторским студијама („Сл. билтен АФ”, бр. 191/16-пречишћен текст) и сагласности Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду од 4. децембра 2018. године, Наставно-научно Веће Факултета је, на седници одржаној 24. децембра 2018. године, донело одлуку број 01-2887/2-9.1 да се Марији Д. Цветковић, мастер инжењеру архитектуре, одобрава рад на теми докторске дисертације, под насловом „Модел за евалуацију утицаја тржних центара на урбано окружење“ и да се за ментора именује проф. др Владан Ђокић.

Именованој је одлуком Наставно – научног већа Факултета бр. 01-1277/2-6.30 од 25.06.2018. године одобрен продужетак рока за завршетак докторских академских студија за годину дана, односно до 30.09.2019. године. Одлуком бр. 01-1152/2-3.23 од 24.06.2019. године Наставно и научно-уметничко веће Факултета одобрило је Марији Цветковић, маст.инж.арх. продужетак рока за завршетак докторских академских студија за годину дана, односно до 30. септембра 2020. године.

Априла 2020. године, завршену докторску дисертацију кандидаткиња је, уз сагласност ментора, предала на Веће докторских студија. На основу члана 109. и члана 110. Статута Архитектонског факултета у Београду (“Сл. билтен АФ”, бр.119/18), члана 34. Правилника о докторским академским студијама (“Сл. билтен АФ”, бр. 122/20) и Одлуке Већа докторских студија Факултета од 27.05.2020. године, Наставно и научно-уметничко веће Факултета је, на седници одржаној дана 26.05.2020. године, донело одлуку број 01-522/2-8.3 да се образује Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње „Модел за евалуацију утицаја тржних центара на урбано окружење“, у саставу:

- др Александра Ђукић, председник Комисије
ванредни професор Архитектонског факултета у Београду,
- др Владан Ђокић, ментор
редовни професор Архитектонског факултета у Београду,
- др Јелена Живковић, члан Комисије
ванредни професор Архитектонског факултета у Београду, и
- др Мина Петровић, члан Комисије
редовни професор Филозофског факултета у Београду.

1.2. Научна област дисертације

Докторска дисертација припада научној области *Архитектура и урбанизам*, за коју је матичан Архитектонски факултет Универзитета у Београду. Ментор предметне

дисертације је др Владан Ђокић, редовни професор Архитектонског факултета Универзитета у Београду.

Списак радова који квалификују проф. др Владана Ђокића за ментора докторске дисертације:

1. Vladan Djokic, Jelena Ristic Trajkovic, Danilo Furundzic, Verica Krstic, Danica Stojiljkovic, „Urban garden as lived space: Informal gardening practices and dwelling culture in socialist and post-socialist Belgrade“, *Urban Forestry & Urban Greening*, Vol. 30, pp. 247-259, 1618-8667, 2018.
2. Ivan Simic, Aleksandra Stupar, Vladan Djokic, „Building the Green Infrastructure of Belgrade: The Importance of Community Greening“, *Sustainability*, 9(7), 1183, pp. 1 - 16, 2071-1050, 2017.
3. Vladan Djokic, Jelena Ristic Trajkovic, Verica Krstic, „An Environmental Critique: Impact of Socialist Ideology on Ecological and Cultural Sensitivity of Belgrade Large Scale Residential Settlements“, *Sustainability*, 8(9), 914, pp. 1 - 23, 2071-1050, 2016.
4. Jelena Gucevic, Dragana Milicevic, Olivera Vasovic, Vladan Djokic, „Creation of Land Fund for the Purpose of Land Management in the Republic of Serbia“, *Survey Review*, Vol. 48, 346, pp. 31 - 39, 0039-6265, 2016.
5. Goran Mickovski, Vladan Djokic, „Okruženje radnika u Skopju arhitekta Drage Iblera, 1934“, *Prostor*, Vol. 23, No. 1, pp. 83 - 95, 1330-0652. 2015.

1.3. Биографски подаци о кандидаткињи

Марија Д. Цветковић је рођена 14. марта 1990. године у Београду. У периоду од 1996. до 2007. године живи у Москви, Русији, где је и завршила гимназију бр. 56. им. ак. В. А. Легасова са изузетним успехом. Архитектонски факултет Универзитета у Београду уписује 2007. године. Дипломирала је Основне академске студије 2010. године са просечном оценом током студија 8,54. Исте године уписује Мастер академске студије које завршава 2012. године са просечном оценом 9,65. Мастер тезу и мастер пројекат под насловом „Паралела Мода - Архитектура: ревитализација Чумићевог сокачета. Урбани простор насупротив псеудо урбаном простору“ (ментор проф. Зоран Лазовић) је одбранила са оценом десет.

Даље школовање наставља на докторским студијама Архитектонског факултета Универзитета у Београду, које је кандидаткиња уписала школске 2012/2013. године. Као усмерење докторских студија одабрала је студије научног карактера, основну област истраживања: Архитектура и ужу област истраживања: Студије архитектуре. Положила је све испите на докторским студијама са просечном оценом 9,31 и тиме остварила услов за израду докторске дисертације.

Кандидаткиња је активно учествовала у настави на Архитектонском факултету Универзитета у Београду у извођењу наставе као сарадник-волонтер школске 2013./2014. године. Године 2014. ступа у звање асистента на Департману за урбанизам, од 2017. године је поново изабрана у исто звање. Од 2014. године је секретар за програм Мастер Интегрални Урбанизам, и учествује у радним групама: комисија за

самовредновање високошколске установе 2016, комисија за проверу квалитета 2015./16., 2016./17., тим за реакредитацију МАС ИУ програма и друго. Године 2014. је похађала курс за Обуку наставно-научног особља Универзитета у Београду – TRAIN, исте године учествовала на тродневном семинару за докторанде: „Јухани Паласма (Juhani Pallasmaa) – разговори са студентима“. Од 2018. године је укључена на истраживачком пројекту бр. ИИИ 43007 под називом „Истраживање климатских промена и њиховог утицаја на животну средину: праћење утицаја, адаптација и ублажавање“, руководиоца Пројекта Проф. др Ратка Кадовића, на Потпројекту „Утицај климатских промена на планирање урбаног и руралног развоја у циљу очувања животне средине“, руководиоца Потпројекта Проф. др Владана Ђокића.

Кандидаткиња је учествовала у многобројним међународним радионицама и конкурсима. Као студент је учествовала на међународним радионицама, од којих је најзначајнија: „Waterliving workshop - Public Waterfront“ (2011). Учествовала као ментор на међународним радионицама „Participativno učešće u prostornom planiranju i planiranju predjela“ у Улцињу (2014), „Walkscape New Belgrade: An expedition through New Belgrade“ (2015), „Neighborhood’s international market place _ Modern agora for inspiring democratic society“ у Гдањску (2015), „Smart and creative cities for knowledge-based societies“ (2015), „FIASEC“ (2016) и други. Учесник је међународних конкурса: конкурс за урбанистичко-архитектонско решење централне зоне Сремских Карловаца са непосредним окружењем (2013) и „Global Schindler Awards“ (2014), као и регионалних конкурса: конкурс за израду пројекта колективног становања “Расадник” у Лазаревцу (2012) и урбанистичко-архитектонски конкурс за хотелско-бањски комплекс на Палићу (2014).

М. Цветковић је активна и у научно-истраживачком раду, са више од 15 објављених радова у међународним и националним часописима међу којима је Periodica Polytechnica Architecture, Serbian Architectural Journal и Facta Universitatis. Њени радови су били излагани на међународним и регионалним изложбама, где се посебно истиче „УрбанЛАБ – редизајн урбане целине на Врачару” у Марибору (2011), салон урбанизма у Нишу (2011), „Еко-Берег“ у Москви (2014), Салон Архитектуре у Београду (2014) и друге. Такође, била је учесник на међународним конференцијама: Places & Technologies (2016, 2018 и 2019) у Београду, REAL CORP 2016: Smart it up у Хамбургу (2016), ICUP у Нишу (2016 и 2018), Очување и унапређење историјских градова у Сремским Карловцима (2017), DOCONF - Facing post-war urban heritage in central and eastern Europe у Будимпешти (2017), Balkan Architectural Biennale – BAB (2017), STRAND – Sustainable Urban Society Association Belgrade (2019), «Новая архитектура в контексте сложившихся городов» у Москви (2019) као и регионалних конференција: Критичка историја Визуелног преиначавања јавних простора Београда (19-20 век) на Филозофском факултету у Београду (2016).

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Докторска дисертација „**Модел за евалуацију утицаја тржних центара на урбано окружење**“ изложена је на **203** нумерисане странице, има укупно 85902 речи, 100 напомена и 129 илустрација. Основни текст дисертације, са илустрацијама и графичким прилозима подељен је на осам поглавља и броји укупно 176 страница. Испред основног

текста дисертације налази се сажетак на српском и на енглеском језику и детаљан садржај, а након основног текста следи списак коришћене литературе, списак табела, списак илустрација, биографија кандидаткиње и изјаве.

САДРЖАЈ

1. УВОД: ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ТЕМЕ

- 1.1. Проблем истраживања
- 1.2. Предмет истраживања
- 1.3. Циљеви и задаци истраживања
- 1.4. Полазне хипотезе истраживања
- 1.5. Методологија истраживања
- 1.6. Научна оправданост и очекивани резултати истраживања
- 1.7. Генерална структура докторске дисертације

I. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР И КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ИСТРАЖИВАЊА

2. УРБАНО ОКРУЖЕЊЕ

- 2.1. Дефиниција и појмовно одређење урбаног окружења
- 2.2. Преглед метода и приступа анализи урбаног окружења
- 2.3. Теоријски оквир евалуације квалитета урбаног окружења
- 2.4. Сумирање критеријума и дефинисање чинилаца квалитета урбаног окружења

3. ТРЖНИ ЦЕНТАР У УРБАНОМ ОКРУЖЕЊУ

- 3.1. Дефиниција и појмовно одређење
- 3.2. Теоретски оквир истраживања о тржним центрима
  - 3.2.1. Тржни центар као нови центар града
  - 3.2.2. Тржни центар као псеудо-јавни и приватни јавни простор
  - 3.2.3. Тржни центар као као неместо
- 3.3. Историјски преглед развоја трговине
  - 3.3.1. Рано доба
  - 3.3.2. Развој тржнице у затвореном простору
  - 3.3.3. Прве мегаструктуре - „шопинг моллови“
  - 3.3.4. Савремени тржни центри
- 3.4. Развој тржних центара у постсоцијалистичком друштвеном уређењу и земљама у региону
- 3.5. Развој тржних центара у Београду
  - 3.5.1. Историјски преглед развоја трговине у Београду
  - 3.5.2. Анализа планске регулативе развоја тржних центара у Београду

4. КАРАКТЕРИСТИКЕ ТРЖНИХ ЦЕНТАРА И ДЕФИНИСАЊЕ КРИТЕРИЈУМА ЗА ЕВАЛУАЦИЈУ

- 4.1. Карактеристике тржног центра у урбаном окружењу
  - 4.1.1. Класификација тржног центра
  - 4.1.2. Анализа контекста
    - 4.1.2.1. Централно градско подручје
    - 4.1.2.2. Стамбено подручје
    - 4.1.2.3. Подручје периферије

- 4.1.2.4. Просторни предуслови за позитивно деловање у односу на подручје
- 4.2. Карактеристике физичке структуре тржних центара
  - 4.2.1. Обликовање спољашњег простора
    - 4.2.1.1. Облик спољашњег простора и однос објекта и парцеле
    - 4.2.1.2. Зелене површине, мобилијар и материјализација
    - 4.2.1.3. Саобраћајни токови и физичка приступачност објекту
  - 4.2.2. Спољашње обликовање објекта
    - 4.2.2.1. Форма објекта
    - 4.2.2.2. Фасада објекта
    - 4.2.2.3. Величина објекта
  - 4.2.3. Унутрашње обликовање објекта
    - 4.2.3.1. Унутрашња организација објекта - Продајни простори и услуге
    - 4.2.3.2. Унутрашња организација објекта - Комуникацијски простор
    - 4.2.3.3. Позиција паркинга у оквиру објекта
- 4.3. Карактеристике функционалне структуре тржних центара
  - 4.3.1. Разноврсност трговинске понуде и услуга
  - 4.3.2. Разноврсност секундарних услуга и активности
  - 4.3.3. Разноврсност понуде повремених садржаја и флексибилност простора
- 4.4. Карактеристике друштвене димензије простора тржних центара
  - 4.4.1. Персонализација простора
  - 4.4.2. Учешће корисника у рекреативним садржајима
  - 4.4.3. Безбедност и контрола
- 4.5. Карактеристике симболичке димензија простора тржних центара
  - 4.5.1. Идентитет простора тржних центара
  - 4.5.2. Атрактивност и аутентичност простора трговине
  - 4.5.3. Слика простора тржних центара
- 4.6. Сумирање критеријума - Карактеристике тржних центара

II. АНАЛИЗА УТИЦАЈА ТРЖНИХ ЦЕНТРА НА УРБАНО ОКРУЖЕЊЕ

- 5. ИСТРАЖИВАЊЕ ПОСТОЈЕЋИХ МОДЕЛА И СТУДИЈА УТИЦАЈА
  - 5.1. Позиционирање простора трговине
  - 5.2. Вредновање простора трговине
- 6. ФОРМИРАЊЕ МОДЕЛА ЗА ЕВАЛУАЦИЈУ УТИЦАЈА ТРЖНОГ ЦЕНТРА НА УРБАНО ОКРУЖЕЊЕ
  - 6.1. Поставка модела
  - 6.2. Формирање модела: начин прикупљања података и дефинисање посматраног утицаја
- 7. ПРИМЕНА МОДЕЛА ЗА ЕВАЛУАЦИЈУ УТИЦАЈА ТРЖНОГ ЦЕНТРА НА УРБАНО ОКРУЖЕЊЕ НА ПРИМЕРУ БЕОГРАДА
  - 7.1. Преглед објеката тржних центара у Београду
  - 7.2. Перцепција корисника и рекреативна употреба тржних центара
  - 7.3. Анализа изабраних тржних центара у Београду
    - 7.3.1. Хотелско пословни комплекс у Рајићевој
    - 7.3.2. Ушће шопинг центар
    - 7.3.3. Шопинг центар Ада Мол
    - 7.3.4. Тржни центар Делта Сити

III. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

8. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

- 8.1. Општи закључци и верификација хипотеза
- 8.2. Дефинисање принципа и препорука за обликовање тржних центара
- 8.3. Ограничења и могући правци будућих истраживања

БИБЛИОГРАФИЈА

СПИСАК ТАБЕЛА

СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Изјава о ауторству

Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторске дисертације

Изјава о коришћењу

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Рад садржи осам поглавља. Поглавља у раду су дефинисана као: (1) *Увод: образложење теме*, (2) *Урбано окружење*, (3) *Тржни центар у урбаном окружењу*, (4) *Карактеристике тржних центара и дефинисање критеријума за евалуацију*, (5) *Истраживање постојећих модела и студија утицаја*, (6) *Формирање модела за евалуацију утицаја тржног центра на урбано окружење*, (7) *Примена модела за евалуацију утицаја тржног центра на урбано окружење на примеру Београда* и (8) *Закључна разматрања*.

Након уводног дела (1), где се разматрају проблем и предмет истраживања, износе циљеви и задаци истраживања, дефинишу полазне хипотезе, дефинишу и описују научне методе истраживања уз дискусију о научној оправданости, очекиваним резултатима и њиховој практичној примени, у структури докторске дисертације уочљиве су три карактеристичне целине: (I) Теоријски оквир и кључни појмови истраживања, (II) Анализа утицаја тржних центара на урбано окружење и (III) Закључци и препоруке.

Целина *Теоријски оквир и кључни појмови истраживања* (I) детектује позиције и укршта перспективе у разумевању феномена тржног центра и његовог утицаја на урбано окружење и састоји се од три подцелине. У првој подцелини (2) теоријског оквира истраживања о урбаном окружењу, дефинише се појам урбаног окружења, врши се преглед метода и приступа анализи урбаног окружења и истражује се теоријски оквир евалуације квалитета урбаног окружења. Након тог истраживања сумирају се критеријуми и дефинишу чиниоци квалитета урбаног окружења. У другој подцелини (3) се посматра позиција и однос тржног центра у урбаном окружењу. У овом делу се дефинише појам тржног центра, истражује се теоријски оквир истраживања где се формира теоретски основ истраживања ефеката тржног центра на урбано окружење на коме је засновано истраживање. Након тога врши се историјски преглед простора трговине у урбаном окружењу од раног доба до савремених тржних центара. Такође се у овом делу истраживања посматра развој тржних центара у постсоцијалистичком друштвеном уређењу и земљама у региону и поставља фокус на Београд. У трећој поцелини (4) се након анализе контекста подручја истражују и дефинишу карактеристике тржних центара на урбано окружење и дефинишу критеријуми за евалуацију. Карактеристике тржних центара су посматране са становишта

карактеристика централних, стамбених и периферних подручја града, са употребног и обликовног аспекта. Посматрају се карактеристике физичке и функционалне структуре, као и друштвене и симболичке димензије тржних центара. Преко претходних истраживања формира се теоријски основ за формирање елемената и чиниоца квалитета окружења у односу на које се посматра утицај тржног центра на окружење.

У другој карактеристичној целини целини, *Анализа утицаја тржних центара на урбано окружење* (II) првенствено се истражују постојећи модели и студије утицаја везани за позиционирање и вредновање простора трговине (5). На основу теоријског основа за елементе и чиниоце квалитета окружења у односу на које се посматра утицај тржног центра на окружење формирају се елементи модела за евалуацију утицаја тржног центра на урбано окружење. Изведена је прецизна диференцијација њихових физичко-функционалних, друштвених и симболичких карактеристика у валоризацији простора. Различити аспекти, са којих је сагледаван позитиван или негативан допринос квалитету урбаног окружења посматрани су преко карактеристика тржног центра, као и кроз истраживање основних потреба корисника, који су систематизовани у функцији идентификације широког спектра утицаја на квалитет живота и на развој урбаног окружења (6). Након формирања елемената модела истражује се примена модела за евалуацију утицаја тржног центра на урбано окружење на примеру четири карактеристична тржна центра у Београду (7). Посебан фокус ставља се на истраживање локације, утицаја физичких карактеристика објекта (обликовање спољашњег простора, спољашње обликовање објекта и унутрашње обликовање објекта) и функционалних карактеристика тржног центра (разноврсност трговинске понуде и услуга, секундарних услуга и активности, понуде повремених садржаја и флексибилност простора) на чиниоце квалитета одређених урбаних подручја. Разматрају се друштвене карактеристике тржног центра, персонализација простора, безбедност и контрола, као и на који начин се ти простори користе као простори провођења слободног времена уз рекреативне активности. Разматрајући симболичке карактеристике објеката истражују се атрактивност и аутентичност простора, слика тржног центра у брендирању простора, медијском приказивању, као и формирању идентитета простора. Прикупљање података је вршено како кроз истраживање теоријског оквира, тако и кроз квалитативне и квантитативне методе прикупљања података.

У трећој целини истраживања *Закључци и препоруке* (III) дефинишу се општи закључци (8) и врши се верификација хипотеза, дефинишу се принципи и препоруке за обликовање тржних центара и указује се на ограничења и могуће правце будућих истраживања. У закључном делу дисертације су утврђени потенцијални правци развоја модела за евалуацију кроз дефинисање пет принципа посматраних из угла потреба корисника, као и кроз дефинисање и систематизацију критеријума објекта и чиниоца квалитета простора.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

У докторској дисертацији кандидаткиња Марија Д. Цветковић је остварила значајан научни допринос у ужој научној области *архитектура и урбанизам*.

Актуелност дисертације се огледа у унапређењу сазнања на тему утицаја тржних центара на урбано окружење, што се може сматрати значајном темом у последњих пар деценија с обзиром на њихов експоненцијални раст како у свету тако и на нашем

поднебљу. У дисертацији је спроведена свеобухватна анализа о тржним центрима ради формирања елемената за вредновање њиховог утицаја на физичку, функционалну, друштвену и симболичку структуру и квалитет непосредног урбаног окружења. Вредност овог рада се огледа у формирању теоријског основа који пружа адекватан оквир за тумачење теорија и истраживања везаних за тржне центре и доприноси повећању знања и разумевања утицаја тржног центра у развоју и квалитету урбаног окружења, разумевања компонента тржног центра и њихово уклапање и позиционирање у урбаном окружењу савременог града.

Истраживање је конципирано тако да буде применљиво у пракси преко коришћења модела у проценама утицаја на окружење, у вредновању конкурсних решења, вредновању алтернатива при извођењу студија утицаја на окружење и у регулацији урбане форме. Практична примена резултата се такође огледа у формирању принципа за просторно-физичко обликовање и физичко-функционалну интеграцију тржног центра у окружење ради унапређења квалитета физичког окружења, функционалности, друштвености и симболичности у непосредном урбаном окружењу, као и у формирању препорука за примену у грађењу и уређивању нових тржних центара у Србији. У закључном делу су дати елементи који упућују на могућности даљег развоја ове теме.

Обрађена је тема која још увек није довољно заступљена и за коју се може очекивати да добије на значају и актуелности. Обзиром да је тема вредновања утицаја тржних центара на непосредно урбаном окружење мало истраживана, сматра се актуелном и врло оригиналном. Посматрано у целини, оригиналност и савременост истраживања је заснована на примени савремених научних теорија и алата за формулисање модела за евалуацију тржних центара. Поред тога, важан допринос докторске дисертације је приказ примене модела за евалуацију утицаја тржних центара на урбаном окружење на карактеристичним примерима у Београду.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Кандидаткиња је оквиру докторске дисертације користила обимну литературу и разноврсне примарне и секундарне изворе. Дисертација се позива на укупно 287 наслова који су наведени у попису референциране литературе и извора, од тога 112 књига, 28 поглавља из књига, 86 чланака у часописима, 8 излагања на конференцијама, 21 публикација, 12 докумената (стратегije, планови, закони), 14 докторских дисертација и 6 интернет извора. Укупно 118 референци сврстаних у литературу и изворе о предмету и проблему истраживања је објављено пре мање од 15 година, а 31 пре мање од 5 година. Већина референци је на енглеском и српском језику, док су неке референце на руском, украјинском, немачком и другим језицима. У дисертацији се налази укупно 26 табела, од којих је 19 оригиналан ауторкин рад, као и 129 илустрација, од којих је 50 оригиналан ауторкин рад. Кандидаткиња је успешно издвојила кључне ауторитете у оквиру теме и избор библиографских јединица указује на познавање кључних теоријских расправа. Такође је показала да за аргументацију својих ставова користи изворе на одговарајући начин.

Као најзначајнији извори коришћени у истраживању издвајају се:

Bloch, P. H., Ridgway, N. M. & Nelson J. E. (1991) *Leisure and the Shopping Mall, NA - Advances in Consumer Research*, Volume 18, eds. Rebecca H. Holman and Michael R. Solomon, Provo, UT: Association for Consumer Research, Pages: 445-452.

- Carmona, M. (2010). *Public places - urban spaces: The dimensions of urban design*. Amsterdam: Architectural Press.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T. & Tiesdell, S. (2003). *Public Places - Urban Space: The Dimensions of Urban Design*. The Architectural Press: Oxford.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. & Stome, A. (1991). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coleman, P. (2006). *Shopping Environments: Evolution, Planning and Design*, Architectural Press, Oxford, USA.
- Davis, M. (1992) "Fortress L.A." *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*. New York: Vintage Books.
- Dawson, J. (1983). *Shopping centre development*. London: Longman
- Eppli, M. J & Benjamin, J. D. (1994). The Evolution of Shopping Center Research: A Review and Analysis. *The Journal of Real Estate*. 9 (1): 5-32.
- Eppli, M. J. & Shilling, J. D. (1996). How Critical Is a Good Location to a Regional Shopping Center?, *Journal of Real Estate Research*, American Real Estate Society, vol. 12(3), pages 459-468.
- Gehl, J. & Svarre, B. (2013). *How to Study Public Life*. Washington: Island Press
- Goss, J. (Mar., 1993). The "Magic of the Mall":An Analysis of Form, Function, and Meaning in the Contemporary Retail Built Environment, *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 83, No. 1., pp 18-47.
- Guy, C.M. (2007). *Planning for Retail Development*. New York: Routledge.
- Hillier B. & Hanson J. (1989). *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kowinski, W. S. (1985). *The malling of America: an inside look at the great consumer paradise*. New York: W. Morrow.
- Madanipour, A. (2010). *Whose public space?: International case studies in urban design and development*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Maitland, B. (1985). *Shopping Malls: Planning and Design*. Nichols Pub. Co.
- Marcus, C. C., & Francis, C. (1990). *People places: Design guidelines for urban open space*. New York: Van Nostrand Reinhold. (1997 - 2nd ed.)
- Miles, S. & Miles, M. (2004). *Consuming Cities*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mitchell, D. (Mar., 1995). The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(1), 108-133.
- Ritzer, G. (2005). *Enchanting a Disenchanted World: Revolutionizing the Means of Consumption*. London: Sage Publications.
- Sit, J., Merrilees, B. & Birch, Dawn. (2003). Entertainment-seeking shopping centre patrons: the missing segments. *International Journal of Retail & Distribution Management* 31(2), pp. 80-94
- Tibbalds, F. (1992): *Making People Friendly Towns: Improving the public environment in towns and cities*, Longman, Harlow

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

У оквиру рада на докторској дисертацији кандидаткиња Марија Цветковић је повезала теоријска и емпиријска сазнања применом више истраживачких метода у циљу провере заснованости постављених научних хипотеза: метода анализе садржаја, селекције и систематизације, метода теоретско-критичке анализе радова из подручја, метода критичке анализе, метода вишеструке студије случаја и метода логичке аргуменације.

Утврђивање теоретског оквира и дефинисање кључних појмова истраживања и њихових међусобних односа врши се коришћењем методе анализе садржаја библиографских јединица и критичком анализом ставова аутора који се баве наведеном и блиском проблематиком на нивоу појединачних области урбаног дизајна ради формирања теоретског основа истраживања ефеката тржног центра на урбано окружење, као и формирања критеријума за процену квалитета урбаног окружења. Метода прикупљања података је преко посматрања, студија случаја, интервјуа, анкетних упитника, званичних веб страна тржних центара и слично. Систематизација и интерпретација резултата и изведених закључака као и провера модела за евалуацију утицаја тржних центара на непосредно урбано окружење извршена је на полигону мреже трговинских простора Београда применом модела на издвојеним тржним центрима ради формулације смерница и препорука за примену у грађењу и уређивању нових тржних центара у Србији. Поред издвојених научних метода у истраживању се користе и друге, савремене методе истраживања које обухватају: on-line анкете преко *Google* упитника, метода анализе садржаја микроблогова: претрага коришћењем професионалних алата у оквиру интернет платформи и друге. Карактер истраживања подразумева примену основних научних метода анализе/синтезе, индукције/дедукције, класификације и генерализације у различитим фазама рада. За евалуацију утицаја тржног центра на непосредно урбано окружење користи се метод моделовања који интегрише претходне анализе.

Примењен је комплексан методолошки приступ у циљу свеобухватнијег сагледавања свих фактора који утичу на квалитет простора урбаног окружења и формирање објекта тржног центра високог употребног и обликовног квалитета који је својим обликовањем интегрисан у постојећу градску структуру. Наведене методе се користе у складу са дефинисаним задацима и структуром истраживања.

3.4. Применљивост остварених резултата

Примена резултата остварених у овој докторској дисертацији је веома широка и има изражену како теоријску, тако и практичну компоненту. У теоријском смислу, као прва синтетичка студија на нашим просторима која преиспитује и повезује релевантне аспекте две тематске области: пројектовање и позиционирање објеката тржних центара и квалитет урбаног окружења, који су мало испитивани у корелацији на нашем поднебљу. При томе, интегрисани методолошки и пројектантски модел евалуације који је у овом раду креиран, значајно доприноси унапређењу квалитета архитектуре и урбаног дизајна простора објеката тржних центара и њиховог непосредног урбаног окружења. Сходно томе, имплементација добијених резултата се очекује како у науци - као полазиште за даља истраживања на сличну тему, тако и у градитељској пракси - код пројектаната и извођача приликом доношења одлука везаних за позиционирање, пројектовање, изградњу или реконструкцију објеката тржних центара који би позитивно учествовали у непосредном урбаном окружењу стварањем квалитетних простора за провођење слободног времена (позивајући се на препоруке за обликовање тржног центра у релацији са локацијом, физичко-функционалним, друштвеним и симболичким квалитетима) у оквиру мултифункционалног простора тржног центра. Овакав приступ се генерално може сматрати новом стратегијом савременог пројектовања и грађења која се може даље развијати и примењивати и на другим сличним типовима објеката.

Резултати истраживања спроведени у докторској дисертацији имаће веома широку будућу примену у области архитектуре и урбанизма:

- као полазиште за нова научна истраживања у области урбанизма, архитектуре и просторног планирања, у оквиру проблема позиционирања и утицаја тржних центара на урбано окружење у односу на специфичности подручја;
- у контексту примене у пракси преко коришћења модела у проценама утицаја на окружење, у вредновању конкурских решења, вредновању алтернатива при извођењу студија утицаја на окружење и у регулацији урбане форме;
- као основ за формирање даљих препорука и принципа за просторно-физичко обликовање и физичко-функционалну интеграцију тржног центра у окружење ради унапређења квалитета физичког окружења, функционалности, друштвености и симболичности у непосредном урбаном окружењу;
- примена дефинисаног модела представља плански и пројектантски инструмент за побољшање општих услова квалитета простора урбаног окружења (креирање квалитетних изграђених и неизграђених простора тржних центара за провођење слободног времена, уважавање потребе корисника за социјализацијом, стварање препознатљивог простора, интеграција простора трговине у непосредно изграђено подручје и слично);
- као основа за спречавање негативних тенденција развоја тржних центара;
- као база за даље истраживање на тему утицаја објеката трговине на квалитет окружења;
- у контексту унапређења праксе просторног и урбанистичког планирања и архитектонског пројектовања трговинских објеката;

3.5. Оцена достигнутих способности кандидаткиње за самостални научни рад

Предметна докторска дисертација показује да кандидаткиња Марија Д. Цветковић поседује способност за самосталан научно-истраживачки рад и влада истраживачким методама и теоријским знањима у области. То се огледа у консултовању релевантне литературе и повезивању знања из области архитектуре, посебно оних у домену утицаја тржних центара на урбано окружење и повезивању знања из различитих области. У дисертацији су уочене способности кандидаткиње да у комплексним процесима препозна проблем истраживања, примени теоријске поставке и да у односу на њих одреди одговарајући истраживачки контекст и одабере адекватне истраживачке методе.

Праћењем рада кандидаткиње кроз процес израде дисертације посебно су препознате способности за самостални научноистраживачки рад и уочене су вештине употребе разноврсних научних метода истраживања које су специфичне за област истраживања, као и способност аргументације, синтезе и интерпретације резултата истраживања. У теоријској елаборацији и аргументацији посебно су препознате способности кандидаткиње да анализира и успоставља релације теоријских поставки из области урбанистичког планирања и друштвених наука, са налазима и практичним резултатима и ефектима планирања и усмерава их ка извођењу општих и специфичних закључака од значаја за предмет истраживања. Приметна је способност кандидаткиње да у односу на успостављене теоријске поставке уочи и усмери истраживање ка креирању нових алата и модела који су примењиви у пракси.

На основу детаљног увида у дисертацију, стиче се уверење да кандидаткиња, осим постигнутих практичних резултата, поседује потребна знања и вештине за успешно бављење научним радом у области архитектуре и урбанизма и на тај начин доприноси развоју савремене архитектонске и урбанистичке теорије и унапређењу архитектонске и

урбанистичке праксе. Способност кандидата за самосталан научни рад огледа се и у објављеним научним радовима у зборницима међународних и националних научних конференција, у монографијама националног значаја, а као један од најзначајнијих истиче се рад објављен у научном часопису међународног значаја M24.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Комисија сматра да докторска дисертација кандидата Марије Д. Цветковић доприноси развоју научне области *архитектура и урбанизам*. Кандидаткиња је остварила и научни допринос у методологији истраживања, јер је кроз узорно постављену структуру рада показала да је у потпуности савладала различите методе примењиве у научном раду. Научни доприноси истраживања су:

- идентификовање конкретних чиниоца квалитета урбаног окружења који су релевантни за тему истраживања и идентификовање карактеристика објеката тржних центара и прецизна диференцијација њихових физичко-функционалних, друштвених и симболичких карактеристика у валоризацији простора;
- успостављање новог приступа у истраживању проблематике пројектовања тржних центара дефинисањем научно аргументоване, логичко-сазнајне методологије истраживања;
- креирање новог архитектонског и урбанистичког, методолошког (теоријског) и пројектантског (практично примењивог) модела евалуације утицаја простора тржних центара на квалитет непосредног урбаног окружења који се може применити приликом валоризације, пројектовања, изградње и/или реконструкције трговинских објеката. Примена дефинисаног модела представља плански и пројектантски инструмент за побољшање општих услова квалитета простора урбаног окружења;
- формирање препорука на основу идентификације препоручених пројектантских принципа и мера дефинисаних у синтезном моделу евалуације које би се користиле приликом пројектовања и/или реконструкције објеката тржног центра, како би се креирао простор усклађен са савременим концепцијама и у циљу остварења позитивних утицаја на непосредно урбано окружење.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

Дисертација је пажљиво формулисана, научно заснована и представља заокружену истраживачку целину. Научни доприноси који су остварени у дисертацији представљају унапређење научних знања који обједињују истраживања о просторима трговине и истраживања урбаног дизајна. Остварени научни резултати, који припадају теоријском и методолошком доприносу су универзално примењиви и упоредиви у ужег научном контексту и поменути дисциплинама. Примењивост и могућност провере резултата истраживања произилази из примене научно признатих аналитичких метода и техника истраживања.

Анализом, идентификацијом и синтезом релевантних аспеката у оквирима истраживаних тематских области, кандидаткиња успоставља оригинални, интегрисан, интердисциплинарни модел евалуације објеката тржних центара којима објашњава

корелацију и садејство савремених концепција које истражује. Пројектантске мере и принципи који произлазе из модела за евалуацију представљају свеобухватни одговор на захтеве креирања окружења које има позитиван утицај на дефинисане у раду чиниоце урбаног окружења и перцепцију корисника, који своју примену имају првенствено у трговинским објектима.

Креираним моделом евалуације успостављена је нова методологија у приступу, истраживању и пројектовању објеката трговине којом је посебно наглашен значај физичких, функционалних, друштвених и симболичких карактеристика објекта тржног центра на чиниоце квалитета непоредног урбаног окружења, што се може сматрати посебним квалитетом ове дисертације.

Дисертација је проверена у односу на плагијаризам и оцењено је да је заступљеност неодговарајуће цитираних делова рада у минималном обиму и да је дисертација самосталан, оригиналан научни рад, који представља резултат властитог и оригиналног истраживања.

4.3. Верификација научних доприноса

М. Цветковић, Е. Ваништа-Лазаревић, *The Image Of The City Vs. Semi-Public Spaces Of Shopping Malls: Case Study Of Belgrade*, Proceedings of the 3rd International Academic Conference on Places and Technologies, University of Belgrade – Faculty of architecture, pp. 481 - 487, 978-86-7924-161-0, Belgrade, 14. - 15. Apr, 2016

Е. Ваништа-Лазаревић, **М. Цветковић**, У. Стојадиновић, *Determination Post Industrial Cities: Creative Play - Fast Forward Belgrade 2016*, Proceedings of the 3rd International Academic Conference on Places and Technologies, University of Belgrade – Faculty of architecture, pp. 395 - 403, 978-86-7924-161-0, Belgrade, 14. - 15. Apr, 2016

Е. Ваништа-Лазаревић, **М. Цветковић**, У. Стојадиновић, *Planning of Smart Government of Belgrade, Smart Me Up! How To Become And How To Stay A Smart City, And Does This Improve Quality Of Life?*, CORP – Competence Center of Urban and Regional Planning Kompetenzzentrum für Stadtplanung und Regionalentwicklung Klosterneuburger Straße 121/36, 1200 Vienna, Austria, pp. 509 - 515, CD-ROM-Edition: 978-3-9504173-0-2 Print-Edition: 978-3-9504173-1-9, Hamburg, 22. - 24. Jun, 2016

А. Ђукић, **М. Цветковић**, *Shopping Mall vs. Open Public Space in Consumer Culture*, Conference proceedings from International conference on urban planning ICUP2016, Faculty of civil Engineering and Architecture, University of Niš, -, -, pp. 159 - 169, 978-88601-22-1, Serbia, 18. - 19. Nov, 2016

Е. Ваништа-Лазаревић, **М. Цветковић**, У. Стојадиновић, *Post Industrial Cities: Creative Play – Fast Forward Belgrade 2016*, Chapter two, Keeping Up with Technologies to Improve Places, Cambridge Scholars Publishing, 2016

М. Цветковић, А. Ђукић, Б. Антонић, *Integrated Shopping Centers As Initiators Of The City Centre Urban Renewal: Good Practice Examples From Poland*, Fourth international conference: preservation and improvement of historic towns, Sremski Karlovci, Serbia, 11. - 12. May, 2017

М. Cvetković, N. Dinkić, A. Djukić, J. Joković: *Post- Socialistic Shopping Malls As New Gathering Places. Case Study Belgrade*, proceedings of DOCONF - Facing post-war urban heritage in central and eastern Europe, published by the Department of Urban Planning and Design at the Budapest University of Technology and Economics, 978-963-313-271-5 Budapest, 6-7th October 2017

- M. Cvetković**, N. Dinkić, A. Djukić, J. Joković: „Post- Socialistic Shopping Malls As New Gathering Places: Case Study Belgrade“, *Periodica Polytechnica Architecture*, vol 48, no. 2 (2017), pp. 101-105, doi.org/10.3311/PPar.11754, Budapest, Jan 2018
- M. Цветковић**. *Integrated Shopping Centers As Initiators Of The City Centre Urban Renewal*. Balkan Architectural Biennale – BAB 2017, International conference: "Balkan Patterns in Architecture and Urbanism: Challenges", 978-86-7924-192-4, 18.-25. Dec. 2017
- A. Ђукић, **M. Цветковић**, *Јавни градски простор насупрот тржном центру у конзументичкој култури: Симулација града у циљу легитимисања себе као урбаног места*, Култура, Завод за проучавање културног развитка, 154, pp. 228 - 246, 0023-5164, 2017.
- M. Цветковић**, J. Живковић, K. Лаловић, *Shopping Centre As A Leisure Space: Case Study Of Belgrade*, Proceedings of the 5th International Academic Conference on Places and Technologies, University of Belgrade – Faculty of architecture, Belgrade, 26.-27. Apr, 2018
- Simic, V. Mihajlov, **M. Cvetkovic**: *Green Infrastructure In Belgrade As (Re) Generative Space Of Biophilia: The Case Study Of Blocks 45,70 And Savamala*. 2nd International Conference on Urban Planning - ICUP2018, Faculty of Civil Engineering and Architecture of the University of Niš. pp 71-80 ISBN 978-86-88601-36-8, Nov. 2018.
- M. Cvetković**, I Simić: *Integrated Shopping Centre as a Component of the Compact City*, Serbian Architectural Journal, University of Belgrade, Faculty of Architecture with The Centre for Ethics, Law and Applied Philosophy, 1821-39-52, pp. 201-222, 2018_3
- M. Cvetković**. T. Radić: *POP(O)S Of The Shopping Centre - A New Approach Towards Urban Design*, University of Pecs Faculty of Engeneering and Information Technology, Proceedings of the 6th International Academic Conference on Places and Technologies, 978-963-429-378-1, May, 2019
- M. Цветкович**, П. Арсич, Н.В. Метелица: *Планирование, застройка и трансформация Нового Белграда в течении последних 70-ти лет*. VI Международная научно-практическая конференция студентов, аспирантов и молодых ученых архитектурных специальностей «Новая архитектура в контексте сложившихся городов». ВУЗ МГАХИ им. Сурикова, 22–29 марта 2019 года.
- M. Cvetković**, I Simić, V. Mihajlov: „Green Infrastructure Evaluation Model: Case Study of Belgrade“, *Facta Universitatis, Series: Architecture and Civil Engineering Vol. 17, No 2*, 2019, pp. 189-203, 0354-4605, Sep. 2019. doi.org/10.2298/FUACE190316011C
- Stupar, **M. Cvetković**, A. Til: *Digital City: Simulation of a City Master Plan in Real Time Through the Capital Cities of World of Warcraft.*, On Architecture, Challenges in Architecture, Urban Design and Art, Seventh International Multimedia Event, STRAND – Sustainable Urban Society Association Belgrade. 978-86-89111-21-7, Jun 2019

Докторска дисертација је успешно прошла верификацију оригиналности.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу анализе докторске дисертације кандидаткиње Марије Д. Цветковић Комисија констатује да је дисертација написана у складу са одобреном темом. Резултати научног истраживања у докторској дисертацији презентовани су на целовит, структурално јасан, документован и логички аргументован начин. Теоријски основ дисертације и одабрани сет научних метода одговарају постављеним хипотезама истраживања. Дисертација је произвела резултате који потврђују постављени систем хипотеза и пружа научни допринос у области архитектуре и урбанизма, као и развоју нових методологија и примени резултата истраживања у пракси. Примена оригиналних резултата се првенствено односи на нова научна и практична истраживања усмерена на даљу разраду модела, његову уградњу у постојеће системе урбанистичког планирања и управљања и истраживања усмерена на развој нових методологија урбаног и архитектонског дизајна. Кандидаткиња је овладавала различитим теоријским основама и методолошким приступима научног истраживања и показала способност да доследно спроведе самостално научно истраживање, као и да његове сегменте уобличи у научне радове које је представила у међународним научним часописима, те учешћем на међународним конференцијама и међународним научно-истраживачким пројектима. Комисија посебно истиче научни допринос дисертације у области архитектуре и урбанизма, иновативне резултате у домену теоријског и методолошког научног доприноса и могућност примене методологије и налаза истраживања у пракси.

Имајући у виду целокупан научно-истраживачки опус кандидаткиње, садржај докторске дисертације и оцене изнете у овом Извештају, Комисија доноси позитивно мишљење о докторској дисертацији у целини и закључује да дисертација садржи значајан допринос у области архитектуре и урбанизма, и са задовољством предлаже Научно-наставном већу Архитектонског факултета Универзитета у Београду да се докторска дисертација под називом „**Модел за евалуацију утицаја тржних центара на урбано окружење**“ кандидаткиње Марије Д. Цветковић прихвати, изложи на увид јавности и упуту на коначно усвајање Већу научних области техничких наука Универзитета у Београду.

У Београду, јун 2020. године

Чланови Комисије

др Александра Ђукић, председник Комисије
ванредни професор Архитектонског факултета у Београду

др Владан Ђокић, ментор
редовни професор Архитектонског факултета у Београду

др Јелена Живковић, члан Комисије
ванредни професор Архитектонског факултета у Београду

др Мина Петровић, члан Комисије
редовни професор Филозофског факултета у Београду
